

них джерел та оригінальних документів з всесвітньої та вітчизняної історії, сходознавства, а також наукової спадщини академіка О. Прицака й інших українських вчених, матеріали яких зібрані фондоутворювачем; інтенсифікація академічних гуманітарних досліджень в Україні, зокрема в ділянці історіософії та сходознавства; підготовка спеціалістів-сходознавців вищої кваліфікації для державних наукових бібліотек, архівних установ та музейних закладів, у фондах яких зібрані цінні історико-культурні та мистецькі пам'ятки, що потребують наукового дослідження, атрибуції, включення в науковий обіг та всебічної популяризації⁶.

У найближчих планах Науково-дослідного центру орієнталістики імені О. Прицака – розробка власного сайту «<http://priansak-center.com>», що створить додаткові можливості для ознайомлення наукового загалу з тими джерелами, які відклялися в особовому фонді видатного українського вченого.

¹ Від упорядника [О. Галенко] // Спадщина Омеляна Прицака і сучасні гуманітарні науки. Матеріали міжнар. наук. конф. 28–30 трав. 2008 р. – К.: НаУКМА, 2009. – С. 4.

² Докладніше про це див.: Срібняк І. В. Особовий архів Омеляна Прицака: проблеми описування, систематизації та класифікації // Українська орієнталістика: зб. наук. праць викл. та студ. Нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія» і Київ. нац. лінгв. ун-ту до 90-річчя проф. Омеляна Йосиповича Прицака / Нац. ун-т «Києво-

Могилянська академія»; Київ. нац. лінгв. ун-т; гол. ред. І. В. Срібняк. – К., 2009–2010. – Вип. 4–5. – С. 55–59.

³ Одним із підсумків роботи першої конференції стала публікація матеріалів її учасників «Спадщина Омеляна Прицака і сучасні гуманітарні науки» (К., 2009. – 328 с.), за наслідками роботи другої було опубліковано збірник доповідей її зарубіжних учасників (зі слів одного з організаторів цієї конференції Ф. Туранли). Про конференцію у 2009 р. див. також: Туранли Ф. Хроніка II-ої Міжнародної наукової конференції, присвяченої пам'яті Омеляна Прицака // Українська орієнталістика: зб. наук. праць до 90-річчя професора Омеляна Йосиповича Прицака. – К., 2009–2010. – Вип. 4–5. – С. 261–262.

⁴ Сидорчук Т. М. Штрихи до портрета вченого // Там само. – С. 45–48; Срібняк І. В. Особовий архів Омеляна Прицака...; Потульницький Г. В. Документ з особового архіву Омеляна Прицака з історії постановня українознавчих студій в стінах Гарвардського університету // Там само. – С. 258–260.

⁵ Старший науковий співробітник Науково-дослідного центру орієнталістики імені О. Прицака, директор архіву НаУКМА, кандидат історичних наук Таїсія Михайлівна Сидорчук є автором понад 40 наукових праць, опублікованих у провідних вітчизняних та зарубіжних виданнях; має багатолітній досвід роботи в архівних, наукових і музейних установах України, Австрії, Німеччини, Чехії, Японії, Ізраїлю, в тому числі у рамках міжнародних наукових програм.

⁶ У цьому контексті доречно згадати про вже реалізовану заходами Т. Сидорчук спільно з державним телерадіоканалом «Культура» ідею зйомки телефільму «Бібліотека Омеляна Прицака» (режисер – Олександр Домбровський, оператор – Олександр Ящиковський), який вже неодноразово транслювався згадуваним каналом у 2011 р.

УДК 930.253.004.4(476)

Олена Володіна

З ДОСВІДУ РОБОТИ БІЛОРУСЬКИХ АРХІВІСТІВ ІЗ БІОУРАЖЕНИМИ ДОКУМЕНТАМИ

Стаття знайомить з досвідом роботи архівістів Республіки Білорусь у справі захисту документів з паперовими та плівковими носіями від біологічних шкідників.

Ключові слова: архівні установи Білорусі, документи з паперовим та плівковим носіями, захист від біопшкоджень.

Статья знакомит с опытом работы архивистов Республики Беларусь по защите документов на бумажных и пленочных носителях от биологических вредителей.

Ключевые слова: архивные учреждения Белоруссии, документы на бумажных и пленочных носителях, защита от биоповреждений.

Protection of the paper- and film-based documents against biodeterioration in the Belarus archival institutions are represented in the article.

Key words: the Belarus archival institutions, paper- and film-based documents, biological protection.

У вересні 2009 р. Державний комітет архівів України провів у м. Києві щорічну тристоронню зустріч керівників державних архівних служб

й установ України, Росії та Білорусі. Серед інших ними розглядалося питання ролі регіональних

© Олена Володіна, 2011

архівів у забезпеченні збереженості документів. За результатами цієї зустрічі Держкомархів України 22 вересня 2009 р. доручив своєму відділу зберігання та обліку Національного архівного фонду і Українському науково-дослідному інституту архівної справи та документознавства вивчити білоруський досвід роботи з біоураженими документами.

Основою для написання цієї статті стали матеріали, надіслані директором Білоруського науково-дослідного інституту документознавства та архівної справи А. Є. Рибаківим, нормативні документи, передані білоруськими колегами до Державної наукової архівної бібліотеки (м. Київ) та відповідні праці з фахових журналів.

Проблема забезпечення збереженості документів є однією з найважливіших і найактуальніших у діяльності архівних установ Білорусі. Концепція забезпечення збереженості документів Національного архівного фонду Республіки Білорусь визначена у «Програмі зі збереження документальної спадщини – складової частини інформаційного ресурсу суспільства на 2003–2010 рр.». Мета останньої обумовила її основні напрями: удосконалення нормативно-методичної бази; зміцнення й поліпшення матеріально-технічної бази галузевого збереження документів; автоматизація архівних процесів, що супроводжують роботу із забезпечення збереженості документів, безпеки архівів тощо.

На виконання цієї програми створено типову автоматизовану інформаційну систему (АІС) архіву, в яку входить й програмний модуль «Забезпечення збереженості». Від 2010 р. заплановано її промислове запровадження в усіх державних архівах¹.

Для працівників державних та відомчих архівів Білорусі розроблено методичні рекомендації «Забезпечення захисту архівних документів із паперовими носіями та приміщень архівів від біологічних шкідників»². У них розглянуто особливості розвитку, умови життєдіяльності та розповсюдження в архівосховищах біологічних шкідників, які спричинюють пошкодження архівних документів, будівель і приміщень, характер біоушкоджень документів із паперовими носіями, особливості мікроклімату в архівосховищах, заходи профілактики біоушкоджень і боротьби з біологічними шкідниками*.

Згідно з рекомендаціями профілактичні заходи є основою захисту архівних документів від біопшкоджень. Вони спрямовані на дотримання нормативних режимів зберігання документів – кліматичного та санітарно-гігієнічного. Велику увагу звернуто на біологічний нагляд. Для виявлення біоуражень, визначення причин їхньої появи та вибору заходів із біозахисту зберігачам фондів разом з фахівцем-біологом рекомендовано спостерігати за умовами зберігання та станом документів. З цією метою запропоновано систематично обстежувати приміщення архівосховищ та переглядати архівні справи.

Велике значення у рекомендаціях надано регулярному мікробіологічному аналізу повітря приміщень архівосховищ. Для цього на різних ділянках архівосховища розставляють відкриті чашки Петрі з агаризованими поживними середовищами, на яких здатні рости мікроскопічні гриби та бактерії. Впродовж години на їхню поверхню пасивно осідають спори мікроорганізмів. Чашки закривають та витримують 7–10 днів за температури 20–27°C. Підрахунок колоній, що вирости, проводять візуально. Якщо кількість колоній не перевищила 10, стан архівосховища оцінюють як задовільний.

Відповідно до методичних рекомендацій у випадку виявлення архівних документів, уражених грибами чи комахами, здійснюють дезінфекцію чи дезінсекцію окремих документів або усього архівосховища. Дезінфекцію документів запропоновано робити у пароформаліновій камері або камері з газовою сумішшю окису етилену та бромистого метилу, струмом високої частоти, потоком прискорених електронів. Для поаркушної дезінфекції документів рекомендовано розчин формаліну**, диметилдитіокарбаїнової солі кальцію (КСДК) та тимолу.

Дезінсекцію документів рекомендовано здійснювати у вакуумній пароформаліновій камері чи у високочастотній дезінсекційній камері. Якщо відсутня камера, можна використовувати герметично закрити шафу з парадихлорбензолом («антимолем»).

Для знищення гризунів застосовують хімічний, механічний та біологічний методи. Суть біологічного методу полягає у використанні принад з культурами бактерій роду Сальмонела, які спричинюють масову загибель цих тварин.

* З цими методичними рекомендаціями можна ознайомитися у Державній науковій архівній бібліотеці (м. Київ).

** Формалін є водним розчином формальдегіду, що належить до 2-го класу небезпеки (високо небезпечна речовина), і тому його нині не включено до Державного реєстру дезінфекційних засобів, що ведеться Міністерством охорони здоров'я України.

Профілактичні заходи, у тому числі біологічний нагляд, на якому зроблено наголос у методичних рекомендаціях, здійснюють у багатьох архівах Білорусі. Наприклад, у Державному архіві Гомельської області щорічно підлягають мікробіологічному контролю 2500 справ³. Керівництво Національного історичного архіву Білорусі з метою проведення мікробіологічних обстежень звернулося із пропозицією про співробітництво до Інституту експериментальної ботаніки ім. В. Ф. Купревича Національної академії наук Білорусі. За результатами мікробіологічного обстеження, проведеного фахівцями інституту, у повітрі архівосховищ виявлено 74 види мікроскопічних грибів. Для очищення повітря від біологічного забруднення (бактерій та мікроскопічних грибів) архів придбав прилад EMF Model 20600-3, ефективність фільтрації повітря якого наближається до 100%. В архіві проводиться обстеження стану документів щодо ураження мікрофлорою згідно із затвердженою темою наукового дослідження «Особливості формування угруповань грибів спеціалізованих екологічних книгосховищ архівів, способи їх захисту»⁴.

Білоруський державний архів кінофотофонодокументів (м. Дзержинськ Мінської області) є єдиним у республіці архівом аудіовізуальних документів. Основними напрямками його роботи щодо захисту документів з плівковими носіями від біопшкоджень є:

- мікробіологічний контроль стану повітряного середовища архівосховищ, документів та приміщень;
- дотримання умов температурно-вологого та санітарно-гігієнічного режимів зберігання;
- фунгіцидне оброблення документів у випадку виявлення на них плісняви.

Для проведення в архіві мікробіологічних досліджень лабораторію забезпечення збереженості кінодокументів обладнано необхідним устаткуванням та матеріалами. Оскільки в штаті архіву немає фахівця-мікробіолога консультативно-методичну допомогу в проведенні мікробіологічних досліджень надавали мікробіологи з Інституту експериментальної ботаніки ім. В.Ф. Купревича Національної академії наук Білорусі. У 2005 р. мікробіологічне обстеження стану повітряного середовища проведено в усіх архівосховищах та робочих приміщеннях архіву. У результаті цього виявилось, що два архівосховища знаходилися у незадовільному стані⁵.

Працівники архіву вважають, що ефективним засобом знезаражування повітря є опромінення приміщень бактерицидними лампами типу ОБН-150-01. Мікробіологи довели, що після 30 хвилин опромінення кількість мікроорганізмів у повітрі зменшується у два рази. Робочі приміщення архіву, де працюють із документами, обладнані такими лампами.

Визначений мікробіологами склад мікрофлори повітря приміщень та документів, в якому переважають мікроскопічні гриби родів *Penicillium* і *Cladosporium*, а рідше зустрічаються представники родів *Aspergillus* *Alternaria* та *Fusarium*, дав їм підставу стверджувати, що джерелом зараження документів під час зберігання можуть бути не тільки мікроорганізми повітря, а й документи із нових архівних надходжень. Через це багато уваги в архіві надається профілактичним заходам, які унеможливають пліснявіння документів.

Для підтримання в архіві нормативного температурно-вологого режиму діє нова автономна система кондиціювання повітря типу «Carrier», яка оснащена спеціальним фільтром очищення повітря від пилу.

Для фунгіцидного оброблення кінодокументів, фонодокументів на кіноплівці та фонодокументів на магнітній плівці в архіві застосовують параформ.

Таким чином, можна стверджувати, що в архівних установах Республіки Білорусь накопичено значний досвід у справі захисту документів від біологічних шкідників, ознайомлення з яким є корисним для українських архівістів.

¹ Виступи учасників щорічної зустрічі у Києві (10–12 вересня 2009 р.) // Архіви України. – 2009. – № 5. – С. 13–67.

² Обеспечение защиты архивных документов на бумажных носителях и помещений архивов от биологических вредителей: метод. рекомендации / сост. Е. Л. Тарасевич; науч. ред. С. В. Жумарь. – Минск: БелНИИДАД, 2006. – 80 с.

³ Виступи учасників щорічної зустрічі у Києві (10–12 вересня 2009 р.) // Архіви України. – 2009. – № 5. – С. 13–67.

⁴ Там само.

⁵ Опыт микробиологических исследований по защите документов от биологических повреждений, проводимых Белорусским государственным архивом кинофотофонодокументов // Архивы и делопроизводство = Архіви і справоводства. – 2007. – № 1. – С. 74–78.